

Torsdag med THORS

Hbl 3.12.81

UTTAL av ord på ge-tas upp i dagens språktext, och aktuella är också sammansatta räkneord.

HAR NI andra frågor på hjärtat kan ni vända er till prof. Thors: brev avsedda för honom kan adresseras till Hbl:s redaktion, Mannerheimvägen 18, 00100 Helsingfors 10.

En frågeställare berättar: "Vid en diskussion uttalade jag ordet **gedigen** med sje-ljud, men blev upplyst om att ordet uttalas med g-ljud, alltså såsom det skrivs. Har någondera parten absolut rätt?"

Nej, vill jag säga. **Gedigen** uttalas med je- i början, och detta uttal nämns i Akademiens ordlista.

Ge- i gedigen är en tysk förstavelse, och vi har uttal med je- av flera andra ord på ge- med tyskt ursprung, såsom **gemak**, **gemål** och **gestalt**.

Förstavelsen **ge-** fanns en gång också i svenskan, men har försvunnit för mycket länge sedan; en rest av **ge-** finns i det ursvenska ordet **granne**, som är bildat med förstavelser **ge-** och ett gammal ord **rann**,

vilket betydde "hus" — samma ord som vi har i **rannsaka**, vilket ursprungligen avsåg en husundersökning.

Det är inte ovanligt att **ge-** i andra ord uttalas med sje-ljud, t.ex. i **genera** och **gelé**. Det uttalet är påverkat av franskan, men inte identiskt med det franska uttalet som ju har tonande sje-ljud i sådana ord — det ljudet vållar svårigheter hos svensktalande.

□

En annan frågande tar upp följande problem:

I en radioutsändning från Sverige hörde han uttrycket "trettioett sekunder från starten". Kan det vara riktigt att bruka formen **trettioett** före ordet **sekund**, som ju har **den-**genus?

Det är vanligt att kongruensen **en/ett** är upphävd vid sammansatta räkneord (**trettioett** osv.), särskilt i tal, men **en-**genus dominerar: vi säger ofta **trettioen stycken** osv. Däremot är bruket av **trettioett**, **fyrtyoett** före ett ord med **en-**genus ovanligt: man hör inte ofta **trettioett personer**, **fyrtyoett bilar** osv. Min mening är: räkneord på **-en** kan, i varje fall i ledigt tal, användas vid ord med **det-**genus, men man skall inte använda former på **-ett**, när de bestämmer ord med **en-**genus.

□

"Är det riktigt att använda uttrycket **ta ett beslut**?"

Uttrycket **ta ett beslut** har på sista tiden blivit vanligt i Sverige, och man hör det ibland också hos oss. Jag anser att det gott kan brukas. I det vanliga **fatta ett beslut** är **fatta** ett betydelsefattigt ord (ingen tänker väl på grundbetydelsen "gripa" i det sammanhanget). Om man byter ut det hävdvunna **fatta** mot ett annat ord utan starkare betydelse i samband med **beslut** som ju är det viktiga ordet i uttrycket, tycker jag det inte spelar någon större roll.

Carl-Eric Thors

Institutet för de inhemska språken
<http://www.sprakinstitutet.fi>

Torsdag med THORS

Hbl 10.12.81

GARAGEN, HUSEN utan -a, ska det heta i bestämd pluralform, påpekar prof. Thors. Han tar också upp det finska "ruska", något ersättningsord har ännu inte slagit igenom på svenskt håll.

Dagens första fråga är framkallad av ett vad: frågaren har slagit vad om den bestämda pluralformen **garagen**. Heter det faktiskt så eller bör formen lyda **garagena**?

Vi har ju två huvudtyper av neutrala ord, **det-**ord. Den ena slutar på konsonant, t.ex. **hus**. I det fallet blir obestämda pluralformen lika med obestämd singularis (**hus**) och bestämda pluralformen har ändelsen **-en** (**husen**). Så heter det i skrift; någon gång ser man formen **husena**, men den hör faktiskt bara hemma i talspråket; där är den vanlig såväl hos oss som i största delen av Sverige (bara Sydsverige har **-en** i vanligt tal).

Den andra, betydligt mer fåtaliga typen slutar på vokal, t.ex. **häfte**. Obestämda pluralformen slutar på **-en**, den bestämda pluralen på **-ena**: **häften**, **häftena**. (Till denna grupp hör t.ex. ordet **äpple**; formerna **ett äppel**, flera **äppel** — vanliga i annonser — är finländska.)

Det som avgör är således ordets slutljud, konsonant eller vokal. Det är vidare att märka, att det är uttalet som avgör. Det ser man av orden på **-age**, uttalat "asj". T.ex. just ordet **garage**. Det har ingen ändelse i obestämd pluralis: **två garage**, och bestämda pluralformen får ändelsen **-en**: **de båda garagen**. Ett annat exempel på samma ordtyp: **de många läckagen**.

Från den här formfrågan går jag i nästa fråga över till ett spörsmål om ett ords betydelse.

Frågeställaren undrar: "Är det riktigt att skriva "X. är en legitim kandidat"?"

Ordet **legitim** kan återges med "lagenlig". Man kan exempelvis säga, att någon har framställt legitima anspråk eller att X. var en legitim tronarvinge. (Ett specialfall är uttrycket **legitima barn**; sådana är arvsberättigade enligt lag.)

Men en **legitim kandidat** verkar egendomligt. Bokstavligt fattat skulle ju uttrycket betyda "en lagenlig kandidat", "en kandidat enligt lagens bestämmelser"; sådana är alla kandidater som uppställts enligt

lagens föreskrifter. Uttrycket har, såvitt jag förstår, använts i valpropaganda. Förmodligen har den som använt uttrycket avsett, att kandidaten verkligen är att räkna med, att han kandiderar på fullt allvar. Då skulle man kunna säga "en kandidat att räkna med".

Slutligen frågas det, om det finns något ord som motsvarar det finska **ruska** ("lövfällningstiden på hösten").

För några år sedan hade Hbl en tävling om ett ersättningsord för "ruska". Då föreslogs ordet **lövröda**, som dock inte slagit igenom. Man ser fortfarande **ruska** i spalterna på höstarna. — Ett ord med samma betydelse, som jag sett i turistreklam i Dalarna, förtjänar nämnas: det är **gyllenhöst**, och det säger onekligen ganska mycket om årstiden.

Carl-Eric Thors